

## **КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА В СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІВ ПТНЗ**

Єрмакова З.І.,  
Університет менеджменту освіти,  
Інститут післядипломної освіти  
інженерно-педагогічних працівників  
(м. Донецьк)

*Актуальність проблеми.* У зв'язку з розвитком нової парадигми, яка зорієнтована на самостійність. Індивідуальність, гуманізм, професіоналізм, творче навчання, все більшого значення набуває компетентність педагога, зокрема комунікативна, як організатора і керівника самостійної активної діяльності учнів професійно-технічних навчальних закладів, консультанта і помічника. Вчений Дж. Рамен зазначає, що «відсутність позитивних результатів навчання означає, або студентам не компетентно виклали, або вони не отримали адекватної допомоги і керівництва. Іншими словами, не вироблені в процесі навчання вміння – це вирок способу навчання, а не самому учню».

*Мета статті:* розкрити сутність комунікативної культури в системі підвищення кваліфікації педагогів ПТНЗ відповідно до вимог сучасного суспільства і професійно-технічної освіти.

*Виклад основного матеріалу.* Основна задача професійно-технічного навчання – це навчити учнів професії, забезпечити їх знаннями останніх досягнень науки і техніки, передового виробничого досвіду, навчити застосовувати отримані теоретичні знання й практичні навички у майбутній професійній діяльності. Система професійно-технічного навчання у нашій країні потребує подальшого удосконалення. Педагогічний колектив професійно-технічних навчальних закладів різноманітний: викладачі професійно-теоретичної підготовки, викладачі загальноосвітніх дисциплін, майстри виробничого навчання, вихователі, які мають різний ступінь кваліфікації, вищу або середньо-спеціальну освіту, молодь і ветерани.

Продуктивна професійна діяльність, формування соціальної і трудової активності майбутніх фахівців можливі за умови опанування учнями під час навчання в ПТНЗ базового комплексу компетенцій (полікультурних, соціальних, комунікативних, інформаційних тощо). Педагоги мають передати певну суму знань, умінь і навиків учням, навчити їх методам самоосвіти, що дозволить їм самостійно розширити свої знання і застосовувати їх на практиці. Натомість вони недостатньо психолого-педагогічно підготовлені, і це часто відчувається на результатах навчання, потребують кваліфікованої педагогічної допомоги. Від формування правильних взаємостосунків між членами педагогічного й учнівського колективів залежить успіх їх співпраці. Під час спілкування здійснюється не лише обмін інформацією, але й примноження знань про навчання й виховання людини, засвоєння нею різних форм соціального досвіду, норм і правил поведінки, традицій і звичаїв.

Педагог є провідним суб'єктом професійно-педагогічної комунікації. Його професійна, зокрема комунікативна, діяльність має бути спрямована на виконання соціального замовлення – формування гармонійно розвиненої особистості. Комунікативною метою педагога є не лише досягнення взаєморозуміння у спілкуванні, а й вплив на фахову підготовку учня.

В Україні вже склалася певна система підвищення кваліфікації педагогів ПТНЗ для системи професійно-технічної освіти. Підвищення кваліфікації – це складова діяльності всіх педагогічних працівників з метою ефективної роботи й поширення інновацій в навчальний процес. Аналіз складу педагогічних працівників у системі ПТНЗ України свідчить, що лише чверть усіх майстрів виробничого навчання закінчила індустріально-педагогічні технікуми. Психолого-педагогічну освіту мають 11% викладачів з професійно-теоретичної підготовки. Заходи Міністерства освіти і науки України щодо вдосконалення роботи з педагогічними кадрами професійно-технічної освіти (ПТО) (наказ МОН України № 591 від 19.07.2004 р.) передбачають впровадження різних форм навчання з метою індивідуалізації та диференціації підвищення кваліфікації педагогічних кадрів системи ПТО.

На сьогодні система ПТО не встигає швидко реагувати на нові процеси ринку праці. Вимоги до якості підготовки сучасного фахівця зростають і це визначає необхідність якісного покращення усієї системи професійної підготовки кадрів (їх професіоналізму, компетентності).

Навчально-виховний процес в профтехучилищі ґрунтується на принципах демократизації і гуманізації відносин педагогів та учнів, а також учнівського самоврядування і співуправління з урахуванням інтересів, нахилів і здібностей учнівської молоді. Важливо посилити увагу до формування в них вміння міжособистісного спілкування та підготовки до життя. Навчально-виробничу діяльність слід спрямувати на виховання цивілізованого господаря, формування працелюбної особистості з високою професійною майстерністю, відповідальним ставленням до результатів своєї праці.

Рівень професіоналізму майбутнього фахівця залежить від спільної діяльності, творчого пошуку педагогічного та учнівського колективів. Перспективні вимоги суспільства потребують зміни статусу керівників, викладачів і майстрів ПТНЗ, підвищується їхня особиста відповідальність за результати своєї педагогічної діяльності.

Формування педагогічних умінь, зокрема, комунікативних – це безперервний процес, який триває від первинного ознайомлення з ними до оволодіння уміннями на рівні педагогічної майстерності. Для виконання функцій діяльності педагогу ПТНЗ необхідно бути комунікативно компетентним.

Розвиненість комунікативної характеристики, своєрідність її прояву зумовлює соціально-психологічну відмінність однієї особистості від іншої, оригінальність спілкування та взаємодії в соціумі. Педагогічні працівники – суб'єкти навчально-виробничого процесу, ефективність успішності їх роботи залежить від вмінь організувати навчальну діяльність учнів, використовувати різні форми і методи навчання, формувати в них професійні

навики, пізнавальні здібності [2]. Тобто спілкування стає необхідною складовою, що бере участь у розвитку особистості учня:

- спілкуючись, педагоги й учні передають один одному знання про оточуючу дійсність, вміння та навички, необхідні для здійснення певного виду діяльності;

- спілкування є необхідною передумовою розвитку в учневі комплексу якостей та здібностей, які роблять його особистістю, здатною взаємодіяти, розуміти і впливати на собі подібних;

- у ході спілкування відбувається активізація внутрішніх особливостей та станів особистості (педагога й учня), та актуалізація складових її комунікативного потенціалу.

Поняття «*потенціал*» (від лат. *potentia* – сила) – наявні сили, які можуть бути пущені в хід і використані, як можливості подальшого росту, розвитку і саморозвитку, як певної цілісності, системи; як вимірювач ступеня сили того чи іншого явища, впливу на процеси, предмети, що його оточують. Проблема комунікативного потенціалу особистості та його реалізації полягає у співвідношенні ідеально можливого і дійсно існуючого.

Комунікативний потенціал спонукає особистість брати оптимальну участь у спілкуванні з іншими людьми, це оптимальне засвоєння і відображення соціального процесу. Нерідко це питання ставиться та вирішується просто – у вигляді аналізу товариськості чи нетовариськості, комунікабельності чи некоммунікабельності, психологічної сумісності або несумісності людей в їхній спільній діяльності. Психологічні та соціальні основи комунікативного потенціалу зумовлюють намагання кожної людини максимально реалізувати свої психофізіологічні, характерологічні властивості в процесі спілкування.

Суттєвим принципово важливими характеристиками комунікативного потенціалу особистості є його динамічність, адекватність цілям і завданням процесу спілкування, його необхідність у реалізації у будь-яких проявах. За відсутністю умов для реалізації комунікативного потенціалу індивіда в

останнього спостерігається зниження потенційних можливостей, втрата індивідом соціальної реальності, деперсоналізація та ізоляція особистості при формальній наявності потенціалу і видимості благополуччя певний час.

Таким чином, стосовно особистості можна говорити як про потенціал в цілому, маючи на увазі природні задатки, здібності, обдарованість, талант, геніальність індивіда, його психофізіологічні особливості, інтелектуальні можливості, соціальний статус, так і про культурний, моральний, комунікативний потенціал.

Комунікативну структуру особистості, її комунікативне ядро та комунікативний світ варто трактувати як наявність у неї специфічних особистісних якостей, здібностей, комунікативних знань, вмінь та навичок, мотивів. Ці властивості мають бути притаманні і педагогам ПТНЗ, розвиватися і формуватися у спілкуванні з учнями, з колегами, бо комунікативний світ людини – своєрідна життєва позиція, яка впливає на особисту життєву перспективу і виконує функцію подальшого вдосконалення реальної комунікативної поведінки. Комунікативне ядро особистості має наступну структуру [5]:

- комунікативні властивості й можливості особистості;
- комунікативний досвід індивіда;
- комунікативна картина світу.

Подальше оволодіння комунікативними вміннями відбувається безпосередньо в процесі практичної діяльності в профтехучилищі методами самоформування і самовдосконалення. Основу самовдосконалення комунікативних вмінь ставить двокомпонентний процес. Перший компонент містить оволодіння уявною моделлю комунікативної дії чи його збагачення, розширення та переосмислення психолого-педагогічних знань. Другий компонент, основний, – безпосереднє вдосконалення засобу виконання комунікативної дії. Самовдосконалення комунікативних умінь за певними вказівками або зразками буде швидше наслідуванням, ніж самостійною роботою над собою, своїми вміннями. Основними методами самоформування

та самовдосконалення можуть бути методи аналізу науково-методичної та психолого-педагогічної літератури, узагальнення передового педагогічного досвіду, спостереження за роботою педагогічних працівників.

Педагог Л. Орбан-Лембрик підкреслює, що у взаємодії завжди можна побачити те неповторне, індивідуальне, стійке, що характеризує комунікативні можливості людини і визначає її особистість, здатну здійснювати ефективне спілкування [5].

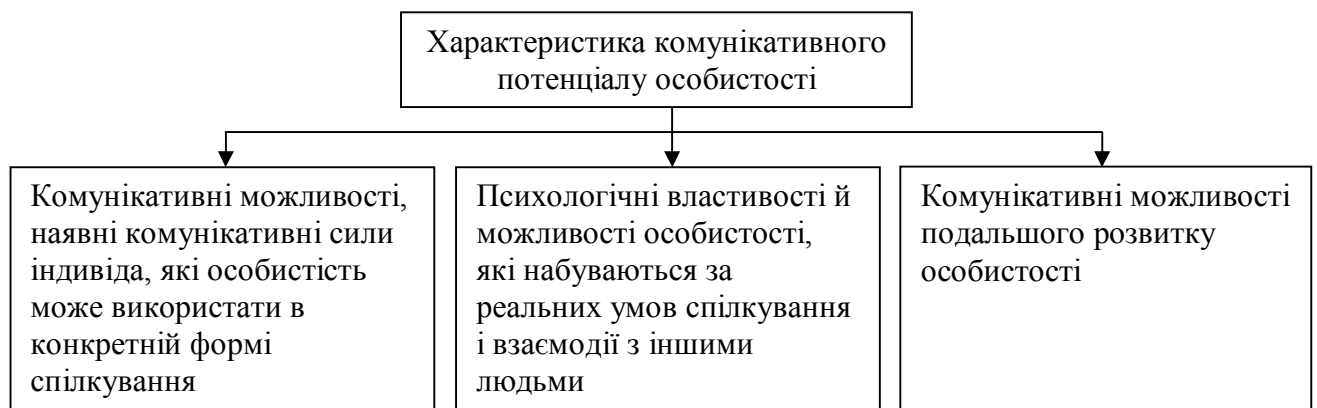


Рис. 1. Складові комунікативного потенціалу особистості

Це неповторне і є стрижнем комунікативного потенціалу особистості. Складові та характеристики комунікативного потенціалу особистості схематично зображені на рис. 1.

Наявність соціально-психологічного досвіду передбачає нагромадження комунікативних знань на основі і в процесі безпосередньої практичної взаємодії педагогів у соціальних (учнівських) групах. Тому вдосконалення комунікативних умінь найдоцільніше будувати в такій послідовності:

- теоретичне обґрунтування комунікативних дій;
- визначення факторів, що зумовлюють дану комунікативну дію;
- розробка технології розкриття цих факторів.

Такий підхід дає можливість вдосконалити педагогічне уміння в цілому.

Відтак, саме цим обумовлюється актуальність орієнтації освітньої підготовки на особистий розвиток педагогів. Зміст такої підготовки базується

на гуманістичних засадах професійної діяльності в межах відведеної компетентності. Сукупність таких уявлень складає концептуальну модель творчого професіонала. Враховуючи особливості функціоналу інженерно-педагогічних працівників ПТНЗ, ми маємо досконало розглянути вище описані комунікативні якості як систему, яка є фундаментом комунікативної компетентності. Проте комунікативні якості реалізуються на основі актуалізації базисних характеристик – механізмів міжособистісного сприйняття, від успішності відтворення яких, насамперед з боку педагога як головного суб'єкта процесу взаємодії, залежить результат професійного спілкування. Окреслимо комунікативні уміння, необхідні для реалізації функцій педагогів ПТО:

- уміння формувати цілі і завдання професійного спілкування;
- уміння передавати інформацію;
- уміння трансформувати інформацію;
- уміння застосовувати комунікацію для взаємозв'язку виробничого і теоретичного навчання;
- уміння володіти пізнавальним контактом у взаємодії з учнем;
- уміння концентрувати і розподіляти професійно-педагогічну увагу;
- уміння володіти технікою і логікою мовлення;
- уміння володіти емоційним контактом;
- уміння слухати;
- уміння встановлювати контакт і прогнозувати комунікацію;
- уміння захопити, утримати і перехопити ініціативу в спілкуванні;
- уміння передбачати конфліктні ситуації;
- уміння виходити з конфліктної ситуації тощо.

*Висновок.* Комунікативна культура передбачає наступні розвинені якості педагогів: толерантність, комунікативну спрямованість, психологічну підготовленість, товарицькість, колективізм, контактність, сугестивність для ефективного комунікативного впливу на учнів.

Комунікативна культура педагогів ПТНЗ допоможе їм керувати міжособистісними і внутрішньогруповими стосунками. Ці стосунки мають будуватися на партнерських відносинах. Ефективність взаємодії в процесі спілкування пов'язана з тими позиціями, які займають співбесідники. Також для ефективної комунікації мають значення об'єктивні і суб'єктивні умови спілкування.

### Література

1. Авдєєва І.М., Мельников І.М. Інноваційні комунікативні технології в роботі куратора академгрупи: Навчальний посібник. /І.М. Авдєєва, І.М. Мельников. – К.: ВД «Професіонал», 2007. – 304с.
2. Бутенко Н.О. Комунікативна майстерність викладача: Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2005. – 336с.
3. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація: Навчальний посібник. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 256с.
4. Ильин Е.П. Психология общения и межличностных отношений. – Спб.: Питер, 2009. – 576с.
5. Орбан-Лембрик Л.Е. Психологія професійної комунікації: Навчальний посібник. – Чернівці: Книги-XXI, 2010. – 528с.
6. Яблонко В.Я. Психолого-педагогічні основи формування особистості: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 220с.